

Gdańsk, 16 września 2018

Prof. dr hab. Lucyna Kopciewicz
Instytut Pedagogiki
Uniwersytet Gdański

Recenzja osiągnięcia i dorobku naukowego Pani dr Ewy Włodarczyk, przygotowana w związku z postępowaniem o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika

Niniejsza recenzja składa się z następujących części:

- 1) podstawowe informacje o Habilitantce,
- 2) sylwetka naukowa,
- 3) opinia na temat osiągnięcia naukowego jako podstawy postępowania habilitacyjnego,
- 4) ocena całokształtu osiągnięć naukowo - badawczych Habilitantki po uzyskaniu stopnia doktora,
- 5) ocena dorobku Habilitantki w zakresie działalności dydaktycznej, aktywności organizacyjnej i popularyzatorskiej oraz współpracy międzynarodowej,
- 6) ocena końcowa wskazująca na znaczenie osiągnięcia naukowego i aktywności naukowej Habilitantki
- 7) konkluzja.

Recenzja została przygotowana zgodnie z treścią art. 16, pkt. 1 i 2 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (z późn. zm.) Ocenie w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora Habilitowanego podlegają: osiągnięcia naukowe lub artystyczne, uzyskane po uzyskaniu stopnia doktora, które powinny stanowić znaczący wkład autora w rozwój określonej dyscypliny naukowej lub artystycznej. Ocenie podlega również aktywność naukowa lub artystyczna Kandydata. Art. 16 ust. 3 Ustawy zobowiązuje do oceny Kandydata we wskazanych obszarach zgodnie z kryteriami oceny ujętymi w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września

2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. Nr 196, poz. 1165).

Podstawą niniejszej opinii był komplet dokumentów, w tym: autoreferat (w języku polskim i języku angielskim), wykaz opublikowanych prac naukowych (w języku polskim i języku angielskim), informacje o osiągnięciach dydaktycznych, współpracy naukowej i popularyzacji nauki oraz kopia dyplomu magistra oraz dyplomu ukończenia studiów podyplomowych. Do dokumentacji dołączone zostały publikacje naukowe Habilitantki

1. Podstawowe informacje o Habilitantce

Pani dr Ewa Włodarczyk jest zatrudniona na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im Adama Mickiewicza w Poznaniu od 2005 roku, na etacie adiunkta, w Pracowni Badań Środowisk Wychowawczych. W 2005 roku uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki.

2. Sylwetka naukowa

Pani Dr Ewa Włodarczyk rozwijała się naukowo pod kierunkiem prof. dr hab. Jerzego Modrzewskiego w poznańskiej szkole pedagogiki społecznej. Pod kierunkiem prof. Modrzewskiego przygotowała pracę magisterską poświęconą problematyce samotnego macierzyństwa oraz rozprawę doktorską, która również związana była z tym obszarem badawczym. Przed uzyskaniem stopnia magistra ukończyła (w roku 1999) Studium Rodziny na Papieskim Wydziale Teologicznym w Poznaniu. Jej praca dyplomowa poświęcona była problematyce uzależnienia od alkoholu.

Habilitantka od 19 lat zajmuje się problematyką, którą wybrała na początku swojej naukowej drogi. Obszar ten stopniowo się poszerzał o nowe wątki i zainteresowania, zaangażowanie zawodowe i nowe poszukiwania naukowe Habilitantki.

Pani dr Ewa Włodarczyk aktywnie uczestniczyła w konferencjach, seminariach i sympozjach naukowych, dzięki którym ugruntowała i doskonaliła warsztat metodologiczny, a także nawiązała nowe kontakty naukowe, istotne w perspektywie Jej rozwoju badawczego i dydaktycznego.

3. Opinia na temat osiągnięcia naukowego jako podstawy postępowania habilitacyjnego

Muszę przyznać, że ocena głównego osiągnięcia naukowego Habilitantki stanowi nie lada wyzwanie ze względu na to, że w mojej pracy badawczej nie zajmuję się wąsko określonymi problemami społecznymi (jak alkoholizm). Ilościowy paradygmat badawczy też nie należy do preferowanych przeze mnie strategii badawczych.

W ocenie osiągnięcia naukowego Habilitantki (monografia *Społeczny wymiar problemu alkoholowego kobiet. Obraz i instytucjonalne reakcje środowiska wielkomięjskiego*) podkreślić trzeba zidentyfikowany brak w teorii pedagogiki społecznej dotyczący kobiet jako specyficznej grupy uzależnionej od alkoholu. Habilitantka w teoretycznej części pracy dokonała analizy zmian dokonujących się w sposobach konsumpcji alkoholu w Polsce, w tym przeobrażeń w zakresie uzależnień. Jednak w dostępnym, niemałym, korpusie badań empirycznych, diagnozach i prognozach specyfika kobiecego uzależnienia od alkoholu jest reprezentowana marginalnie. Jako wiodącą perspektywę teoretyczną Habilitantka wybrała teorię problemów społecznych. Jej celem było sporządzenie socjopedagogicznej diagnozy (obrazu) wybranych przejawów problemu alkoholowego kobiet z Poznania oraz podejmowanych w tym mieście prób instytucjonalnych działań nakierowanych na niwelowanie tego problemu. Nie kwestionuję obranej przez Habilitantkę perspektywy teoretycznej. Została ona bardzo dobrze i szeroko uzasadniona przez Autorkę. Po lekturze tej części pracy mam przekonanie, że Habilitantka dotyka oryginalnego problemu społecznego, niezbyt dobrze opisanego w świetle literatury przedmiotu.

Niezbyt korzystnie prezentuje się kolejna część pracy, w której Habilitantka charakteryzuje specyfikę obranego podejścia badawczego. Choć bardzo podoba mi się drobiazgowy opis procesu wykluczania lub marginalizowania „problematyki kobiecej” w studiach nad uzależnieniami, to pozostałe części tego rozdziału budzą zdecydowanie większe wątpliwości. Habilitantka ujawnia zamierzenia badawcze, ogólne cele, problemy badacze oraz hipotezy. Przedstawiona została procedura badawcza. Jednak moje zdziwienie wzbudził brak jakiegokolwiek deklaracji dotyczących wyboru badawczej strategii, a przede wszystkim brak jej uzasadnień. Oczywiście z opisu wynika, że Habilitantka obiera strategię badań ilościowych, co nie wydaje się rozstrzygnięciem trafnym ze względu na deklarowaną (kilkukrotnie!) w pracy (i powtórzoną w autoreferacie) chęć uzupełnienia deficytu w zakresie wiedzy o specyfice kobiecego uzależnienia od alkoholu. W takich przypadkach zalecane są odwołania dla jakościowych strategii badawczych, w których teoretyzacje budowane są

oddolnie w wyniku „wychwytywania” podmiotowych doświadczeń osób badanych (uwážnego wsluchiwanie się w ich „głos” i perspektywę poznawczą). Tymczasem Habilitantka „nałóżyła” mocne kategorie teoretyczne na niezbyt dobrze rozpoznane zjawisko, co – w moim przekonaniu – obniża wartość tego dobrze zapowiadającego się studium empirycznego.

Nie sádzę, iż wystarczająca jest deklaracja, że przyjęte cele badawcze sá zgodne z formułą pedagogiki społecznej. Nawet od kandydatów do stopnia naukowego doktora wymagane jest umiejętność usytuowania własnego projektu w określonym paradygmacie i scharakteryzowanie jego podstawowych założeń ontologicznych i epistemologicznych. W przypadku recenzowanego osiągnięcia brakuje takich deklaracji, co może rodzić przypuszczenia o niedostatkach świadomości metodologicznej Habilitantki. Jest to bardzo poważny zarzut. Niestety, na stronie 126 recenzowanej monografii (w części metodologicznej) widnieje przypis do pracy H. Muszyńskiego (z 1996 roku) o tytule „***Jak pisać pracę magisterską z pedagogiki?***”. Prac z zakresu metodologii badań społecznych/pedagogicznych, które wykorzystuje się w kształceniu studentów pedagogiki, a którymi posłużyła się Habilitantka w konstrukcji własnego projektu jest zresztą więcej (wstępy, wprowadzenia itp.). Widnieją tam pozycje z roku 1968, 1971 oraz z lat 90 XX wieku, co dokumentuje – niestety - stagnację metodologiczną Habilitantki. Dlaczego Habilitantka nie korzysta ze współczesnych lektur metodologicznych? Czy w tym obszarze rzeczywiście nie wydarzyło się nic istotnego z punktu widzenia metodologii pedagogiki społecznej?

W części metodologicznej brakuje też uzasadnień dotyczących przyjętych metod badawczych. Nie chodzi mi w tym przypadku jedynie o ich wymienienie i o określenie ich specyfiki, ale o ich powiązanie z przyjętym paradygmatem, co ma znaczące konsekwencje dla języka interpretacji i statusu rezultatów poznawczych projektu. Ponadto, choć analizy zawarte w monografii sá bardzo interesujące, nie sá uzasadnione procedurą analizy wyników. Można tu stwierdzić, że analizy te pozbawione sá walorów naukowości ze względu na podstawową kwestię – brak wskazania procedury analizy danych, brak informacji o procedurze tworzenia narzędzi badawczych itp.

Kolejne rozdziały się odsłoniły empirycznymi – analizą poszczególnych fragmentów zaprojektowanego badania i jego wyników. Zaletą rozdziałów empirycznych jest wieloaspektowość spojrzenia na analizowane zjawisko. Czytelnik poznaje je z punktu widzenia różnych „instytucjonalnych spojrzeń”, ale też z punktu widzenia kobiet uczestniczek

terapii. Ta ostatnia odsłona empiryczna (powtarzana w postaci artykułów w czasopismach) jest zresztą najciekawsza i najbardziej wartościowa poznawczo. Szkoda, że w wyniku błędnego – jak sądzę – zabiegu badania historii kobiet uzależnionych od alkoholu z punktu widzenia ilościowej strategii otrzymujemy wgląd w „poszatkowane” (wręcz „rozerwane na strzępy”) doświadczenia, kategorie, punkty widzenia kobiet. To rozerwanie powoduje, że doświadczenie uzależnienia „ginie” w siatce pojęciowej, którą narzuciła Badaczka. Tymczasem z punktu widzenia niezbyt dobrze poznanego zjawiska byłoby lepiej pozostawić badanym większą przestrzeń, w której one same mogą mówić o swoim życiu. To jednak wymagałoby całkowicie odmiennej konstrukcji badania.

Podsumowując, mimo podkreślonych uchybień metodologicznych i innych niezręczności widniejących w tej części osiągnięcia naukowego Habilitantki, uznaję że praca ta zasługuje na pozytywną ocenę. Przekonuje mnie o tym wyraźnie zarysowana linia naukowych eksploracji, wybór interesującego zagadnienia o dużym społecznym znaczeniu, dobre osadzenie teoretyczne analizowanego zagadnienia. Spojrzenie ma problem z różnych perspektyw, ukazanie go w splocie kontekstów globalnych, lokalnych i jednostkowych jest zdecydowanie pozytywną stroną recenzowanej monografii. Praca na pewno stanie się punktem wyjścia kolejnych projektów badawczych. Prowokuje do stawiania kolejnych pytań badawczych.

4. Ocena całokształtu osiągnięć naukowo - badawczych Habilitantki po uzyskaniu stopnia doktora

Pani dr Włodarczyk w przygotowanym wykazie przedstawiła informacje o strukturze dorobku naukowego:

4 artykuły naukowe na liście ERIH (Kultura i Edukacja w 2011 znajdowała się w tej grupie czasopism, obecnie na liście B), bez publikacji na liście JCR. Opublikowała też oryginalne artykuły naukowe (10) w dobrych polskich czasopismach z listy B: Pedagogika Społeczna, Chowanna, Resocjalizacja Polska itp. W wykazie znajduje się również informacja o 26 opublikowanych rozdziałach w pracach zbiorowych.

Sumarycznie rzecz ujmując, w dorobku Pani dr Włodarczyk znajduje się 40 publikacji (poza głównym osiągnięciem naukowym), co – w ciągu 13 lat pracy naukowej – można uznać za wynik satysfakcjonujący. Nieco niepokojąca jest jednak struktura tego dorobku: jedynie 14 prac przynosi Habilitantce wysoki dorobek punktowy, a aż 26 – niską punktację. Nic więc

dziwnego, że prace Pani dr Włodarczyk nie są szeroko cytowane (8 cytowań – monografia po doktoracie oraz 4 cytowania - artykuł na temat wolontariatu). Trzeba też odnotować, że wiodący zakres zainteresowań Habilitantki – problem alkoholizmu kobiet – przynosi Jej jedynie sporadyczne, pojedyncze, cytowania [ustalone przeze mnie na podstawie *Publish or Perish*].

Odniosę się krótko do niektórych opracowań załączonych w materiałach, które dokumentują osiągnięcia naukowe w trzech wybranych przez Habilitantkę obszarach: procesu zdrowienia osób uzależnionych od alkoholu, problematyki macierzyństwa, aktualnych problemów (...) wymagających społecznej interwencji.

Analiza tych publikacji pozwala na wysnucie kilku wniosków. Zdecydowanie ciekawiej przedstawiają się te prace, w których Habilitantka relacjonuje wyniki badań własnych. Choć w pracach tych dostrzec można wiele nawiązań do projektu badawczego (czy jego poszczególnych etapów), który zaowocował głównym osiągnięciem naukowym, to publikacje w postaci artykułów (np. czasopiśmie *Pedagogika Społeczna*) są dobrze przemyślane, ukazując powiązania perspektyw teoretycznych, problemów badań i interpretacji wyników. Słabiej oceniam te prace, które zawierają jedynie refleksje teoretyczne (bez odwołań empirycznych), z których Habilitantka wyprowadza wskazania dla praktyki (i kreśli propozycje, w których definiuje „jak być powinno”). Niestety, z publikacji tych – w mojej opinii – nie wynika nic oryginalnego ani dla teorii (Habilitantka z nimi nie dyskutuje, a raczej taktuje je „ilustracyjnie” dla poparcia własnych tez), ani dla praktyki, która ma swój niezależny przebieg.

Na uwagę zasługuje tekst poświęcony przemianom formuły leczenia uzależnień w Polsce w XX wieku. Dzięki analizie tego tekstu zrozumiałam, czego najbardziej brakuje mi w dorobku naukowym Pani dr Włodarczyk. Nie odmawiam Autorce rzetelności analiz: dokonuje ona rekonstrukcji owych przeobrażeń bardzo drobiazgowo i z dużym znanstwem. Trzeba jednak zauważyć, że analizom tym brak głębi. Zmianom procedur leczniczo – kontrolnych towarzyszyły przecież przemiany idei (wiedzy, koncepcji, modeli teoretycznych itp.), których Autorka jednak nie uwzględnia. Wygląda na to, że mamy do czynienia z uniwersalnymi, niezmiennymi w swej istocie problemami społecznymi i ciągle nieporadnymi instytucjami społecznego wsparcia i regulacjami prawnymi. Innymi słowy, brakuje mi krytycznego, socjo-pedagogicznego rozumiejącego (a nie tylko wyjaśniającego) podejścia do problemów społecznych i krytycznej analizy systemu interwencji społecznej (na jakich

teoriach uzależnień jest ten system ufundowany?, na jakich koncepcjach interwencji i leczenia?, jakiej koncepcji człowieka?) Tego poziomu pytań nie odnajduję w pracach Habilitantki. Nie można jednak odmówić Habilitantce kompetencji w zakresie znajomości problematyki uzależnienia od alkoholu i społecznej interwencji. Pierwszy wyróżniony przez Habilitantkę obszar zainteresowań jest wprost związany z Jej głównym osiągnięciem.

Drugi obszar – macierzyństwo – także wynika z długoletnich zainteresowań badawczych dr Włodarczyk (praca magisterska i doktorska). Trzeba przyznać, że Habilitantka dokonała w tym przypadku pewnej zmiany, przenosząc punkt zainteresowań z wartości macierzyństwa na doświadczenie macierzyństwa, dobudowując kolejne obszary problemowe (wczesne macierzyństwo, macierzyństwo kobiet odbywających karę pozbawienia wolności). Habilitantka koncentruje się przy tym na socjalizacyjnych i wychowawczych aspektach relacji matka – dziecko z myślą o skutecznym wsparciu społecznym matek i ich dzieci. Trzeba tu zauważyć, że interpretacje Habilitantki są nieco zachowawcze i „programowo” nie wkraczają w pewne obszary myśli społecznej (krytyczne nurty teoretyczne).

W przypadku trzeciego nurtu zainteresowań badawczych na uwagę i zdecydowanie pozytywne oceny zasługuje artykuł poświęcony wolontariatowi (i jego rozwinięcie w postaci animacji społecznej). Język tych prac różni się (na korzyść) od języka prac, w których Habilitantka formułuje dyrektywy działań naprawczych i wskazań dla praktyki. Moim zdaniem taką ścieżką naukowego pisarstwa powinna kroczyć Pani dr Włodarczyk. Analiza tych publikacji wskazuje, że Habilitantka dysponuje dobrym warsztatem pisarskim oraz bardzo dobrym zapleczem teoretycznym uaktywnianym w kontekstach empirycznych – do analiz lokalnych problemów, sieci instytucji społecznych czy uwikłania ludzi w specyficzne sytuacje społeczne.

W podoktorskim dorobku Habilitantki dominuje kontynuacja (w zakresie obszarów problemowych) nad zmianą oraz ilościowa orientacja badawcza. W dorobku tym widać pewne otwarcia na nową problematykę z zakresu pedagogiki społecznej, co rokuje pozytywnie w perspektywie dalszego naukowego rozwoju.

Habilitantka ma w swoim dorobku artykuły w języku angielskim, ale są one publikowane w czasopiśmie polskich.

5. Ocena dorobku Habilitantki w zakresie działalności dydaktycznej, aktywności organizacyjnej i popularyzatorskiej oraz współpracy międzynarodowej

Aktywność w tym zakresie osiągnięć Habilitantki oceniam jako przeciętną i typową dla adiunktów. Habilitantka nie uczestniczyła w międzynarodowych programach badawczych. Nie pełniła funkcji promotora pomocniczego w przewodach doktorskich, co uznaję za istotny brak w perspektywie samodzielnego kierowania projektami doktorskimi w najbliższej przyszłości.

Jej aktywność ogranicza się do indywidualnej lub zespołowej pracy badawczej, o raczej lokalnym zasięgu lub mniejszych przedsięwzięć podejmowanych w skali ogólnopolskiej. Aktywność w tym zakresie tworzą następujące wymiary:

- uczestnictwo w programach europejskich, międzynarodowych i krajowych: 1
- udział w międzynarodowych lub krajowych konferencjach naukowych lub udział w komitetach organizacyjnych tych konferencji : 21 pięciokrotny udział w komitetach organizacyjnych konferencji,
- otrzymane nagrody i wyróżnienia: 2 nagrody: Dziekana Wydziału i Rektora
- udział w konsorcjach i sieciach badawczych: 1 (ERNAPE PL)
- kierowanie projektami we współpracy z naukowcami z innych ośrodków polskich i zagranicznych: 0
- udział w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism: 0
- członkostwo w międzynarodowych lub krajowych organizacjach i towarzystwach naukowych: 3 (krajowe)

Osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki obejmują:

- osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki: Habilitantka wskazuje tu na działania o charakterze lokalnym skierowanym do różnych grup odbiorców
- opieka naukowa nad studentami: promotorka 149 prac dyplomowych
- opieka naukowa nad doktorantami w charakterze opiekuna naukowego lub promotora pomocniczego: 0
- staże w zagranicznych lub krajowych ośrodkach naukowych lub akademickich: Staż naukowy w Uniwersytecie Gdańskim
- wykonanie ekspertyz lub innych opracowań na zamówienie organów władzy publicznej: 0
- udział w zespołach eksperckich i konkursowych: 0
- recenzowanie projektów międzynarodowych lub krajowych oraz publikacji w czasopismach międzynarodowych lub krajowych: 2

Analiza tego wymiaru osiągnięć Habilitantki dokumentuje również bardzo wysoki stopień zaangażowania w prace organizacyjne macierzystej Uczelni. Z deklaracji Habilitantki wynika też, że praca dydaktyczna ze studentami pozostaje w ścisłym związku z aktywnością o charakterze badawczym, publikacyjnym (o czym świadczą opracowane programy zajęć fakultatywnych i inne) oraz popularyzatorskim. Wysiłki te zdecydowanie zasługują na pozytywne oceny.

6. Ocena końcowa wskazująca na znaczenie osiągnięcia naukowego i aktywności naukowej Habilitantki

W kontekście kryteriów dotyczących dorobku naukowego oraz pracy wskazanej jako podstawowe osiągnięcie naukowe, a także dodatkowych kryteriów oceny w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika stwierdzam, że można wnioskować o nadanie stopnia.

Dorobek naukowy oceniam jako objętościowo satysfakcjonujący, wystarczająco zróżnicowany, zawierający sporo wartościowych prac osadzonych w pedagogice społecznej. Do słabszych stron dorobku zaliczam następujące kwestie. W badaniach dominuje praktycznie jeden model badawczy – analizy ilościowe oraz przywiązanie do interpretacji „resocjalizacyjnego” typu. Metodologia nauk społecznych jest z pewnością obszarem, nad którym Habilitantka powinna się pochylić w perspektywie kierowania pracami badawczymi innych osób.

Habilitantka nie jest rozpoznawalną badaczką. Wskaźniki cytowań nie są w jej przypadku imponujące (indeks h - 2). Za najistotniejsze w dorobku Habilitantki uznaję globalne, wieloaspektowe ujmowanie sytuacji społecznych, dobre rozpoznanie oraz wnikliwe analizy lokalnego kontekstu rozpatrywanych problemów. W Jej dorobku naukowym brakuje tekstów, które dyskutowałyby z modelami teoretycznymi czy korpusem teorii osadzonych w innych paradygmatach; brakuje tekstów, które wnosząby nowe, oryginalne rozwiązania do pedagogicznych teorii. Wyjście poza kontekst analiz lokalnych oraz dotychczasowy sposób uprawiania badań naukowych pozwoliłoby Habilitantce wejść w obieg publikacji międzynarodowych lub nowych projektów w skali krajowej (projekty NCN).

7. Konkluzja

Biorąc pod uwagę tekst ustawy o stopniach i tytule naukowym oraz kryteria oceny osiągnięć naukowych zawarte w Rozporządzeniu Ministra Nauki i szkolnictwa Wyższego z dn, 1.09 2011, stwierdzam, że Pani dr Włodarczyk prezentuje osiągnięcia naukowe, które pozwalają mi uznać wkład Habilitantki w rozwój nauk społecznych w zakresie pedagogiki. Dorobek dydaktyczny, organizacyjny, popularyzatorski i wymiar współpracy spełnia w stopniu wystarczającym większość warunków niezbędnych do nadania stopnia doktora habilitowanego.

Lucyna Kopciwicz